

3. Королев Г. Симон Петлюра и Директория УНР в оценках Михаила Грушевского: К 130-летию со дня рождения Симона Петлюры / Г. Королев // Зеркало недели. – 2009. – № 17 (май). – С. 14
4. Кучерук О. Симон Петлюра – президент УНР / О. Кучерук // Урядовий кур'єр. – 2006. – 13 травня. – С. 11
5. Лисенко М. Велич Симона Петлюри : Він поклав життя на олтар Вітчизни // Голос України. – 2002. – 23 серпня. – С. 16–17.
6. Мандзенко К. Петлюра, петлюрівці, петлюрівство: До 120-річчя від дня народження Головного Отамана Симона Петлюри / К. Мандзенко // Універсум. – 1999. – № 7–8. – С. 29–34.
7. Салига Т. Симон Петлюра: Літературознавчо-мистецький мотив (до 80-ліття від дня загибелі) / Т. Салига // Літературна Україна. – 2006. – 22 червня. – С. 7: портр; Літературна Україна. – 2006. – 29 червня. – С. 7.
8. Самчук У. Державна концепція Симона Петлюри: (Слово на святі Симона Петлюри в Торонто 28.5.78 р.) / У. Самчук // Розбудова держави. – 2005. – № 5–8. – С. 49–53
9. Скрипник С. До життєпису Симона Петлюри / С. Скрипник // Слово Просвіти. – 2005. – № 21. – С. 3.
10. Телячий Ю.В. Всеукраїнська наукова конференція "Постать Симона Петлюри в контексті українських національно-визвольних змагань" / Ю.В.Телячий // Український історичний журнал. – 1999. –

Б. М. Городницький, Н. В. Удовиченко

ЗАГИБЕЛЬ СИМОНА ПЕТЛЮРИ : НАУКОВІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Автори статті аналізують публікації українських дослідників, у яких розкриваються оцінки й характеристики як постаті Симона Петлюри, так і його діяльності в еміграції. Головна увага акцентується на загибелі С. Петлюри, його причинах, реакції сучасників з його оточення та політичних противників, а також закордонної преси. Використані праці істориків, які опираються на сучасні методологічні підходи та джерела.

Ключові слова: С. Петлюра, В. Винниченко, С. Шварцбард, Директорія, українська еміграція.

25 травня 1926 р. у Парижі було вбито Симона Петлюру – головного командира військ УНР (1918), голову Директорії УНР (1919–1920 рр.), одного з лідерів українського емігрантського політичного руху. Симон Петлюра є однією з найсуперечливіших постатей української історії. Чимало істориків займалися дослідженням його діяльності в найскладніших ситуаціях часів революції та громадянської війни. Справжні причини вбивства С. Петлюри довгий час залишалися поза лаштунками публічного обговорення у радянській історіографії. Вони або замовчувалися, або фальсифікувалися. Натомість цей аспект був і залишається предметом уваги сучасних істориків як в Україні, так і за кордоном.

Метою статті є спроба розкрити загибель Симона Петлюри через наукові інтерпретації.

Протягом багатьох десятиліть неординарна постать Симона Петлюри звертала на себе увагу, викликаючи неоднозначні оцінки його політичної діяльності та коливаючись від позитивних до вкрай негативних. Дослідженням життя та діяльності видатного політика займалися багато істориків, таких, як Л. Бабенко [1], О. Кучерук [2], А. Лазарева [3], С. Литвин [4, 5], Т. Оніпко [6], Д. Табачник [7], та ін.

Науковий аналіз постаті Симона Петлюри бере початок ще за його життя. Як зазначає Т. Оніпко, вже в 1919–1920 рр. виникли два протилежні наукові напрями інтерпретації його діяльності: пропетлюрівський і антипетлюрівський. Пропетлюрівський напрям був представлений переважно емігранськими колами, його соратниками і прибічниками, які залишили Україну після поразки Центральної Ради [6, с. 105]. Антипетлюрівський напрям представляла частина української еміграції, зокрема прихилиники гетьмана Павла Скоропадського, колишні діячі ЗУНР і УГА, ряд французьких, американських та єврейських авторів. Авторка зазначає, що науковий доробок дослідників української еміграції досить об'ємний.

Вбивство Симона Петлюри стало поштовхом для потоку споминів і мемуарних праць як його соратників, так і опонентів. За підрахунками Т. Оніпко бібліографічний показник праць про Петлюру у 1926–1927 рр. становить приблизно 500 книг, журнальних і газетних публікацій. Писані по слідах гарячих подій, ці матеріали відображали тогочасний рух і народні настрої щодо Симона Петлюри. Але специфіка оцінок і характеристик зумовлювалася трагізмом події, глибиною втрати, тугою, тому в багатьох із них домінує ідеалізація діяча, замовчування його політичних помилок [6, с. 106].

Відомості про С. Петлюру під час його паризького періоду життя містить тогочасна паризька українська періодика. Дослідник С. Литвин особливу увагу звертає на часопис «Тризуб», який виходив протягом 1925–1939 рр. і включав спогади про С. Петлюру, його соратників. З 1953 р. і до цього часу виходить «Інформаційний бюлетень імені Симона Петлюри» в Парижі, який є цінним джерелом для дослідження. У 1956 р. була надрукована одна з найбільш яскравих характеристик життя Симона Петлюри у так званій паризький період, автором якої був Ян Токаржевський-Карашевич – відомий український дипломат, історик-геральдик. У 60–80-ті рр. ХХ ст. вийшли роботи представників української діаспори Б. Марченка, Т. Гунчака та Ю. Кульчицького, які також належать до пропетлюрівського напрямку [5, с. 604].

Слід відзначити, що серед творів української діаспори і раніше, і зараз не існує єдиної точки зору щодо оцінки постаті лідера Директорії. Мають місце суттєві розбіжності. Якщо його прибічники намагаються всіляко прославити, то опоненти – в багатьох випадках безпідставно знеславити. В. Чернецька у своїй статті намагається пролити світло на непрості і часто суперечливі стосунки між відомими політиками – Володимиром Винниченком та Симоном Петлюрою. В. Винниченко і його твори мали великий вплив на зарубіжну історіографію. Він критикував

діяльність Петлюри, особливо підкреслюючи слабкість збройних сил та відсутність продуманої соціально-економічної політики Директорії [8, с. 265]. Своїми висновками він до певної міри перекреслив справжню вагу С. Петлюри у ролі лідера Директорії.

Вбивство Симона Петлюри сколихнуло всі країни Європи, на кілька місяців привернуло увагу європейських та заокеанських газет. Реакція на смерть українського лідера була різною. У листопаді 1926 р. соратник Симона Петлюри, генерал Володимир Сальський у своїй статті дав йому високу оцінку. Зокрема він писав: «Це був керівник від Бога, який мав вплив на маси. Він залишиться нашим лідером у боротьбі за незалежність і його смерть ще більше налякала наших ворогів». З іншого боку, серед неукраїнців ім'я Симона Петлюри від моменту його смерті стало майже символам ворога єврейського народу. Ряд єврейських авторів звинувачували Петлюру у тому, що він причетний до погромів не лише як головнокомандувач армії, але і як літератор, що редагував часопис «Тризуб», натякаючи на його антисемітську спрямованість. Адвокат Шварцбарда Анрі Торес писав про те, що «різанина» на території України проходила на очах Петлюри та з його дозволу. Цей політично заангажований юрист «натхненно працював» не лише в судовому залі, а й за його стінами, вміло давав інтерв'ю, вміло ангажував пресу і збуджував громадську думку, налаштовану на творення негативного образу діяча [7, с. 142].

А. Тореса підтримувала французька преса. Допомогала їм у цьому і українська гетьманська еміграція, яка ненавиділа Симона Петлюру та його прибічників, а тому передавала французьким журналістам чимало документів та свідчень, іноді дезінформацію, які мали на меті скомпрометувати Симона Петлюру, який свого часу позбавив гетьмана Павла Скоропадського влади. Навіть сьогодні у деяких роботах вирок паризького суду називають «вироком цивілізації».

Французькі автори теж розділилися у своєму ставленні до вбивства Петлюри. На фоні його засудження були й такі, що високо оцінювали Петлюру-політика. М. Шаповал писав про те, що багато французів доброзичливо називали Петлюру «відомим російським генералом» [4, с. 404]. До речі, під час спілкування з французами дослідник С. Литвин переконався, що й нині в Парижі Петлюру називають саме так.

Французький дослідник Ален Десрош в 1960-ті рр. зазначав, що Симон Петлюра був «щиро прийнятий гостинною Францією, яка завжди вважала його вірним другом». Ряд сучасних українських авторів в еміграції, зокрема колишній директор Бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі Василь Михальчук, нинішній її директор Ярослав Йосипишин, голова Європейського відділення Наукового товариства імені Тараса Шевченка Аркадій Жуковський, ще на початку 1990-х рр. висунули ідею про створення Комісії для дослідження погромів в Україні у 1919 р. та перегляду судового вироку, винесеного Шварцбарду [2, с.15]. Але, на жаль, ні дослідники, ні влада в Україні поки що не наважились порушити питання про перегляд вироку і встановлення справжніх винуватців єврейських погромів.

Отже, трагічна загибель Симона Петлюри лише засвідчила, що його продовжувала боятися більшовицька влада, яка за допомогою спецслужб організувала вбивство. Постать одного з найбільш харизматичних лідерів Української революції і після смерті залишалася символом національно-визвольної боротьби, а термін «петлюрівщина» був синонімом ворога радянської влади. М. Ковалевський у своїй статті «Симон Петлюра. Національний герой України» писав: «Навіть сьогодні його ім'я залишається символом боротьби за свободу українського народу, символом реорганізації Східної Європи і символом майбутнього відродження 45-мільйонного українського народу».

Джерела та література

1. Бабенко Л. Роздуми про роль особи в історії : Симон Петлюра / Л. Бабенко // Словянський збірник : зб. наук. і науково-популярних праць / Уклад. Безобразова Л.Л. – Вип. 14. – Полтава : ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2015. – С. 134–145.
2. Кучерук О.С. Нові документи у справі загибелі Симона Петлюри / О. С. Кучерук // «Архіви України». До 100-річчя початку української революції 1917-1921 років. – Київ: Державна архівна служба України – 2017. – С. 15-23
3. Лазарева А. Петлюра у Парижі / А. Лазарева // Українське слово. – 2011. – №23. – С.6.
4. Литвин С. Вбивство Петлюри і ГПУ. До історіографії проблеми / С. Литвин // З архівів ВУЧК–НКВД–КГБ. – 2000. – №2/4. – С. 404-407
5. Литвин С. Суд історії : Симон Петлюра і петлюріана / С. Литвин. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 2001. – 640 с.
6. Оніпко Т. В. Постать Симона Петлюри в розвідках закордонних дослідників / Т. В. Оніпко // Вісник Львівської комерційної академії. Серія : Гуманітарні науки. – 2014. – Вип. 12. – С. 104-111
7. Табачник Д. Сім пострілів у Симона Петлюру. Нотатки історика про вбивство на паризькій вулиці Расіна / Д. Табачник // Вітчизна. – 1991. – №9. – С.142-151
8. Чернецька В. Симон Петлюра на сторінках «Щоденника» Володимира Винниченка / В. Чернецька // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Філологічні науки. – 2010.

І. І. Діптан

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ПРО УРОКИ ТА ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1648 – 1657 РОКИ)

«І коли ми тепер наново підносимо прапор свободної... України... – чи не чуємо ми, як через століття в'яжуть нас моральні зв'язки з... великим народним рухом, зв'язаним з іменем Богдана?» [1, с. 335-336].

Слова, подані як епіграф, мовлені М. Грушевським у статті, написаній 29-30 липня 1907 року в Криворівні до 250-річчя смерті Б. Хмельницького. Вчений розмірковував над значенням «Хмельниччини» для українців під Романовими і